

ГЕОРГИ ЦАНКОВ
ПОСЛЕСЛОВ
ОБСЕБЕН ОТ БЪЛГАРСКАТА
ЗЕМЯ

chitanka.info

Минаха две години от чудотворното възкресение (благодарение на Деян Енев) на романа „Калуния-каля“ от Георги Божинов, но споровете около посланието на творбата не секват. Що се отнася до читателите, тях не бива да ги мислим: те го приеха възторжено, като откровение — доказателство за това са почти невероятните за българска книга тиражи. Критиците обаче са бамбашка народ — на тях е трудно да им угодиш. Едни го тълкуват като приключенски роман за юноши, на други им се привижда „глад за голямо“ — демек, ставало дума за „закъснял Индже“, за „закъснял Хайтов герой“ и само за „прилична творба“. Разбира се, има и такива, дето стигат до по-значими прозрения. Според Милена Златарева четем „черна балканска трагедия“. Христо Блажев открива връзка с потресаващия сръбски шедьовър „Нож“ от Вук Драшкович, а Зорница Христова е категорична: „Романът е валиден извън сублимното време на националната митология“. Най-близко до истината ми се струват дъщерите на писателя — Милка и Яна. Знаят те, че баща им все е избирал „дръгливи теми“, че е вграждал сянката си в текста, че „Калуния-каля“ е кулата, която цял живот строиш“, че в романа е „извикал своите огромни въпроси към Бога“.

Не само съм съгласен с тях и с Деян — нещо повече, мисля си, че Божинов е влязъл в градивен диалог с Генчо Стоев и с неговия образ на предводителя на башибозушката сган от съседните на Перуцица помашки села Тъмръшлията, че — въпреки абсолютната достоверност на разказаното — е придал на историята надвременно значение. За добро или за зло е проникнал в бъдещето и е стигнал до корените на верския фанатизъм, до пророчество за опасностите, които връхлетяха съвременния свят. Събитията се развиват близо до Сърница, където през април 1972 г. петима младежи убиват милиционера в тяхното село, като формалният повод е отнета шофьорска книжка. Малко след това започва принудителната смяна на имената. Странно ли е, че един български журналист и белетрист е подирил помашката, каракачанската гледна точка, че е осмислил генезиса на насието и е успял да покаже художествено образа на другия, на несъгласния. Една от отрицателките на романа, която дори го нарича „грубо преиначаване на историята ни“, в някакъв миг е получила просветление и е написала: „И в най-тежките времена, и сред най-голям бяс и озлобление е имало хора, несъгласни с извършването

на вандалщини“. Така е — имало ги е не само в далечното минало, такъв човек е бил и самият Георги Божинов, за когото ДС е събирала непрестанно данни и е установила, че многократно се е изказвал в защита на Солженицин, че е наричал словата на Ленин „догма“...

Представете си каква смелост и нравствена чистота трябва да притежава човек, за да посмее в най-ужасяващите години на тоталитарна цензура да включи в свой текст разказ за страшните изпитания в съветския ГУЛАГ, в злокобната Колима, който по сила и по автентичност да се родее със знаменитите „Колимски разкази“ на Варлам Шаламов. Последвалите преследвания допълнително каляват характера на този „стълб на вярата“ и той създава своя шедьовър. Да, „Калуния-каля“ ни отвежда в онзи реалистичен за нас, но „магически“ за чуждия читател свят, където идеологията ражда насилие, където само единици успяват да влязат в противоборство с него и най-често крилете им изгарят. Критиците се чудят защо са му на Божинов женските образи, но без тях книгата нямаше да бъде същата. И невъзможността да има деца, постигнала Калуно, и страстта му към Костанда, а после към Малката, са незабравими, изпълнени с непозната за срамежливата ни литература еротична сила моменти от най-автентичния „див разказ“, който някога съм чел, по-силен дори от „Козият рог“, макар силно да се родее с него — не с Хайтовия, а с Методи-Андоновия. Фанатиците са престъпили най-важната заповед на исляма — шестата: милосърдието. Нея престъпват всички фанатици — и нацистите, и комунистите. Това е посланието на Божинов. Но то би било невъзможно, ако не се бе научил да слуша повелите на Природата. Да чуем дъщеря му Милка Рускова: „Той пътуваше много, беше наистина скиталец — пеша, с мотор, с каквото позволяваше теренът... Имах чувството, че познава всяка река и всяка махаличка по чукарите. Беше обсебен, слят с българската земя по един наистина първичен, страстен начин“. Само с думата „първичен“ не съм съвсем съгласен. Първичното е привидно, зад него се крие дълбочината, философската извисеност.

Дойде време да върнем на читателите и срещите на Георги Божинов с тайните на българската земя. Поредното откритие на издателство „Хермес“ получаваме с тома „Кукувица кука“. Представям си писателя, тъй както живописно го е описал Никола Радев — саможив и затворен, мрачен, яростен, непоносим, но ярка личност.

Познавах един такъв чудак — Николай Кънчев. Портретът на автора на „Калуния-каля“ ми напомня за него. И той като неспокойния дух Калуньо никъде не намираше покой, не се подчиняваше на статуквото, не опитомяваше сетивата си. Но създаде с поезията си неповторим свят, който се родее с вселените на световните гении.

Неговият духовен събрат Божинов е роден в село Крива бара, Ломско, но от 1950 г. е кореспондент на БТА за Благоевградски окръг. Той не е от онези, които ще зърнат някое ТКЗС и ще си заработят заплатата с покорни и лъскави думички. Трябва да се завре из махалите, да стигне до душите на местните люде. Ще се разговори например с Шериф от Кочан, когото преименували Дойчин, ще изтръгне от паметта му кошмара „кога нашите ходили да колят кяурите“ и ще го накара да прозре, че „една майка ни е раждала“ и „един Господ има над нас“. „Кога се пише едно нещо, трябва да се казва истината“, заявява един от новите му познайници и журналистът никога не отстъпва от това правило. Има си обаче тайна — също като Хенри Дейвид Торо, прочутия автор на „Уолдън, или «Живот в гората», знае, че Природата е живо същество: «Родът на земята е женски, земята е вечна жена, вечно млада...» Разбирате ли сега страстта на Калуньо към Малката? Или признанието на белетриста: «Да има как, бих прекарал цял живот в гората. Честна дума». Всичко, до което се докосне, се изпълва с неповторима свежест. Обаче внимавайте! Божинов ще ви предупреди: «Ах, колко е прелестно», възкликва нечий превзет дамски възторг. Дружко е. Не знаем какво точно е, защото и това дружко намира в общите думи на хората само общ образ. Защото и хубостта, и природата не се описва. Преживява се“. И още: „С природата всеки разговаря сам, на свой език, пречовешки език“. Ако не разберете посланието му, по-добре не се захващайте с книгите на този завършил философия творец, който обаче не робува на ничии теории, а изгражда своята благодарение на уменията си да преживява единението, емпатията между пейзажа и човека.

Много преди днешните природозащитници да надигнат глас, Божинов е казал нещата по неповторим начин: „Във всичките действия и бездействия на човешкия корен спрямо човешката почва трябва да стои човешката мярка **красота**. Която да ни обгръща отвред и отвред да прониква у нас, просто като въздух, като наша съставка, проста и

незабележима — до въздушна незабележимост“. Природата е навред в писанията на твореца — без нея „Калуния-каля“ няма да е същата книга, дори историческата хроника „Караджата“ ще ни се стори постна и елементарна. Обаче в пътеписите тя е всевластна. Писателят говори за непознатите райони из Западните Родопи, за Тревненските махали и селца. Ще му повярваме и ще го последваме със съпричастие, след като осъзнаем настроението му: „И ни потапя в дълбока скръб тоя край — толкова зелен и весел, и страшен, и хубав!“. Това е присъда, по-жестока дори от спомена за Колима: изскачат образите на старици и старци, сродни със самотниците от прекрасната книга на Екатерина Томова „Забравените от небето“ — от страниците на Божинов се сипе „кротката, сивата пепел на забрава и печал“, по-ужасна от присъда. Няма ги вече неговите чешити: бай Георги, бай Генчо, бай Цирко и бай Енчо от Черешови кладенци, дядо Даскал от село Мали Станчо, чийто разказ е незабравима повест за патилата на „малкия“ българин. Мисля си, че Георги Божинов по проникновение нерядко надминава дори Иван Хаджийски. Достатъчно е да прочетете разсъжденията му за същността на чорбаджийството, наблюденията му за „страшно дългото разстояние между пълно покорство и пълно заповедничество у един и същи народ — една от ирационалните, все още недоразгадани или неразгадаеми страни и черти на тоя народ“.

„По пътя“ на Георги Божинов на пръв поглед няма нищо общо с „По пътя“ на Джак Керуак, но българинът и американецът са обладани от една и съща страст към свободата, и двамата изповядват онова, което чува, срещнат от Керуак, изразява по следния начин: „Някой ден човечеството ще проумее, че всъщност имаме връзка с мъртвите и с отвъдното, каквото и да представлява то. Сега, стига да вложим достатъчно воля в съзнанието, можем да предскажем какво ще се случи в следващите сто години и ще можем да предприемем мерки, за да избегнем всякакъв вид катастрофи. Когато човек умре, в мозъка му става мутация, за която все още не знаем нищо, но която някой ден ще бъде напълно ясна, стига учените да се захванат с въпроса. В момента копелетата ги е грижа единствено да разберат дали ще успеят да вдигнат планетата във въздуха“. Георги Божинов успява да създаде дълбока психологическа характеристика на „тези копелета“, които са яхнали насилието. Но той нито за миг не губи и връзката с мъртвите, с отвъдното — открива го и в Природата, и в човеците, които скоро ще

си тръгнат, но носят в себе си единството на минало, настояще и бъдеще.

Малко са писателите у нас, които са дръзнали толкова нелицеприятно и проникновено да надникнат в подмолите на родната история, да открият генезиса на братоубийството, да разкажат по неповторим начин „черната балканска трагедия“. Да я дирят не само в несигурните исторически хроники, но и в очите на столетниците из махалите, в старите фотографии, в замлъкналите църковни камбани. Освен всичко друго, не е трудно да открием връзката между Божинов и онези след него. Когато казва, че „черешата е нещо повече, отколкото е самата тя“, сякаш разговаря с Георги Господинов и с неговото видение за „Черешата на един народ“. Няма как да не отбележим „родството му по избор“ и с комитите от „Възвишение“ на Милен Русков. И ето го диалога между поколенията — от Генчо Стоев и Катя Томова, та до Деян Енев и най-младите ни дарования, а средищна фигура между всички тях несъмнено е Георги Божинов.

Провидението си знае работата — не е случайно онова бръкване на Деян в коша със стари книги. Александър Шурбанов открива още сродници на нашия класик — Иво Андрич, Дж. М. Кутси, Дино Будзати. И как да е иначе, след като Калуньо, също като автора си, е дълбоко убеден: „Всички хора на тая земя, каймакам ефенди, всички добри хора на тая земя са братя. И трябва да живеят като братя. Това е. Но що е то — добри хора? Хората, които орат земята и косят ливадите. Хората, които правят нещо. Които създават нещо. Не хората, които правят нищо. Не хората, които искат да превърнат света в нищо. Не хората, които гледат на кръв, мислят за кръв и леят кръв. Не те...“ И разбира се, той непрестанно мисли за свободата: „Но що е това свобода? Знае ли някой?... Когато устата ти е пълна — с ляб, злато или ракия, или власт, — не мож да приказваш за нищо. Не мож и да мислиш за нищо“.

Георги Божинов не се изкуши от фалшивата свобода. Той вървеше до последните си дни по пътищата на родината, за да дири истината — без злато и без власт, но с ясно съзнание за величието на Природата и на Непокорения човек. Затова ни е ужасно необходимо да го четем — нека чуем кукувицата, чиято песен никога не бива да замлъква.

Георги Цанков

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА



<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.